

TÜRKİYE'DE YAPILAN BARIŞ KONULU DİNİ ARAŞTIRMALAR: BİR İÇERİK ANALİZİ ÇALIŞMASI*

*İrfan ERDOĞAN**/Saadet İDER****

Öz

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de yapılan barış konulu dini araştırmaların içerik analizini yapmak, bu yolla çalışmaların eğilimini belirlemektir.

Araştırmada yöntem olarak içerik analizi yaklaşımı benimsenmiştir. İçerik analizine tabi tutulmak üzere Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi'nde indekslenen yüksek lisans ve doktora tezleri ile İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) İlahiyat Makaleleri Veri Tabanı ve ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanında indekslenen barış konulu dini araştırmalar (özgün makale, bildiri, çeviri) taranmıştır. Bu yayınların tespit edilmesinde "barış" kavramı ve "birlikte yaşama" kavramı başlıkta ayrı ayrı taratılmış, sonuç olarak görüntülenen çalışmalar dini bir bağlama sahip olmasına göre çalışmaya dahil edilmiştir. Verilerin analizinde NVIVO nitel veri analiz programı ile SPSS paket veri analiz programları kullanılmıştır.

Araştırma bulguları sayesinde, Türkiye'de geçmişten günümüze barış bağlamında hangi konuların daha sıklıkla çalışıldığı, araştırmalarda kullanılan yöntemler, çalışmaların yıllara göre dağılımı gibi çeşitli sonuçlar açıkça görülecektir. Bu bakımdan yapılan çalışmanın, araştırmacılara bundan sonra yapılacak çalışmalarda gerek konu, gerekse yöntem bakımından alanda gözlenen boşluğu doldurmak üzere yol gös-tereceği düşünülmektedir. Diğer taraftan barış konusu üzerine yapılan dini araştırmaların eğilimi tespit edilmiş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dini Araştırma, Barış, Birlikte Yaşama, İçerik Analizi.

* 19-21 Mayıs 2016 tarihleri arasında Saraybosna'da gerçekleştirilen "2. Uluslararası Dini Araştırmalar ve Küresel Barış Sempozyumu"nda sözlü olarak sunulmuş bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

** Arş. Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü, irfanerdogan87@gmail.com.

***Uzman, Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, idersaadetm@gmail.com.

The Religious Studies on Peace in Turkey: A Content Analysis Study Abstract

The aim of this study is to make a content analysis the religious studies on peace in Turkey, and to determine the trends in this field by the way of this analysis.

Content analysis approach is adopted as a research method in the study. Religious studies on peace (article, paper and translation) indexed in the databases of ISAM (Islamic Studies Center) and ULAKBİM (Turkish Academic Network and Information Center) and Master and PhD theses indexed at the Databases of National Thesis Center of the Council of Higher Education were scanned for the content analysis. While determining the studies, the concepts of "peace" and "coexistence" were separately searched in the titles and the ones related to a religious content were included to this study. NVIVO qualitative data analysis program and SPSS statistical analysis software package were applied in data analysis.

By means of research findings, it will be clearly seen which themes on peace were mostly studied in Turkey, which methods were used in the studies and distribution of studies by years and so on. Thus, the research will lead the researchers about the theme and the method to eliminate the deficiencies in the field for after studies. Also the tendency of the religious studies on peace will be determined.

Keywords: Religious Study, Peace, Coexistence, Content Analysis.

GİRİŞ

Küreselleşen dünyamızda barış her geçen gün daha önemli hale gelmektedir. Gerek devletler arası ilişkilerde gerekse aynı toplumda yaşayan insanlar arasında barışın tesis edilmesinde din önemli bir unsur olarak değerlendirilebilir.

Yaygın algıya göre dindarlar daima dinlerinin barışı desteklediğini iddia etmektedirler. İddialarını desteklemek için dini kaynaklarına atıf yapmaktadırlar. Bu iddia karşı bir iddia ile karşılaşmaktadır: Pek çok savaş din adına ortaya çıkmıştır ve din adına savaşılmaktadır. Birbirinin aksi olan bu görüşler düşünüldüğünde, çatışmaların nedenleri, kimliklerin oluşmasında dinin rolü ve dine inananların varoluşsal durumlarının birlikte düşünülmesi meselenin anlaşılmasına katkı sağlayabilir.¹

Dünya nüfusunun önemli bir kısmı semavi dinlere mensup iken, semavi dinlerin hemen hepsinde insana saygı önemli bir yer işgal etmektedir. Buradan hareketle toplumsal barışın sağlanması gerektiği zihinlerde canlanmaktadır. Eğer çatışmalar din kaynaklı değilse insanlar neden dini referanslarla birbirlerine saldırmaktadır, yok eğer din kaynaklı ise barışı öngören bir din nasıl çatışmanın kaynağı olabilir?

Dinin şiddete kaynaklık etmesi konusunda iki karşıt görüş vardır. Birincisi dinin hem sosyal hem teolojik düzeyde şiddete sebep olduğunu, insanların dindarlaştıkça şiddete meylinin arttığını bu sebeple dinlerin içinde barındırdığı şiddet mirasından kendilerini kurtarması gerektiğini savunur. İkincisine göre ise, din şiddeti savunmaz aksine dini öğretiler özünde barışçıdır. Yaratıcı ile insanlar arası ve dünya ile ahiret

¹ Malik, Mohammad Manzoor ve Kayadibi, Saim, "Religion and Global Peace: The Instrumentality of Religion", *Birey ve Toplum*, 1/2, 2011, s. 150.

arasındaki dengeyi yeniden kurmaya çalışır. Fakat siyasi emellerle birtakım dini hükümler şiddeti içerir şekilde gösterilir. Şiddet din adına uygulansa da din tarafından onaylanmaz. Burada seküler görüşün haklı olduğu tek eleştiri, dinlerin bu gibi yanlış değerlendirme ve kötüye kullanımdan kendilerini koruyacak bir yol geliştirememiş olmasıdır.² Diğer taraftan, alenen ifade edilmese bile, kategorik olarak “benim şiddetim iyi, senden gelen şiddet kötü” şeklinde görülmesi sorunu daha karmaşık hale getirmektedir.³

Ayrıca şiddete gerekçe olarak gösterilen dinin hangi din ya da dinin hangi yorumu olduğuna dikkat edilmesi gerekmektedir. Her dinin barışı tesis etme iddiasına rağmen, aynı dinin içinde hem barışı telkin edip hem de şiddeti teşvik eden yorumlara rastlamak mümkündür.⁴ Burada, din anlayışı ve dini kimlik konuyla ilgili önemli kavramlardır. Nasıl İslam ile Müslüman farklı kavramlarsa, din ile din anlayışı da farklı kavramlardır. Din kendi başına bir olgu iken, din anlayışı insanların ondan anladığı şeydir. Din barışı, hoşgörüyü ve birlikte yaşamayı öncelerken, bireyin din anlayışı ya da dini kimliği bunu yeterince yansıtmayabilir.

Din toplumsal barışı amaçlarken insan doğasındaki saldırganlık duygusunu besleyen psikolojik ve zihinsel sebeplerin din duygusu altında kamufle edilmesi ve şiddet davranışlarının dini inançla gerekçelendirilmesi dinin bu duygu ve davranışları hoş görmesinden değil, insanların birbirine karşı olan hoşgörüsüzlüğünden kaynaklanmaktadır. Dine ya da çeşitli inanç sistemlerine dayandırılan şiddet uygulamalarının temelinde, farklı olana karşı beslenen önyargılı ve dışlamacı tutum yatmaktadır. Bu tutum sadece farklı dine inananlar arasında değil, aynı dini farklı yorumlayan insanlar arasında da çatışmaya sebep olmaktadır.⁵

Dini topluluklar ve değer sistemleri dini kimliği oluşturan "aidiyet" in önemli bir kaynağıdır. Aidiyet ise bir kişi ya da grup ile diğer insanlar ve gruplar arasında sınırlar çizmenin sonucunda oluşur. Sınırlar inanç temelli doktrinler ve özel dini pratiklerle olur. Fakat uygun bir rehberlik olmazsa bu aidiyet belli bir grup dindar insanı aşırılığa götürebilir. ‘Biz’ ve ‘diğerleri’ arasında bir denge kurulamadığında, ‘inançsızlar’ ya da daha aşırı bir ifade ile ‘düşmanlar’ dan nefret edilirken ve saygısızlıkla karşılanırken sevgi ve saygı yalnızca kendi inancından olanlara layık görülecektir.⁶

² Kalın, İbrahim, "Islam and Peace: A Preliminary Survey on the Sources of Peace in the Islamic Tradition", *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 11, 2004, 1-2.

³ Albayrak, Kadir, "İdeal Barış Söylemi İle Reel Şiddet Eylemi Arasında Dinler", *Din ve Dünya Barışı Uluslararası Sempozyumu*, İstanbul, 2008, 574.

⁴ Kirman, Mehmet Ali, "Barışa Giden Yolda Dinlerin Rolü: Sosyolojik Bir Analiz", *Din ve Dünya Barışı Uluslararası Sempozyum*, İstanbul, 2007, 427.

⁵ Gündüz, Şinasi, "Kültürlerarası Barış ve Birarada Yaşamın Teolojik Temelleri", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14, 2006, s. 23.

⁶ Yao, Xinzong, "Religion, War and Peace - A Confucian Response", *Din ve Dünya Barışı Uluslararası Sempozyum*, İstanbul, 2007, s. 443.

Din ve şiddet kavramları sosyolojik bir yaklaşımla ele alındığında, terörizmin dini bir olgu olmayıp dini bir boyutu da olan karmaşık bir olgu olduğunu söylemek mümkündür. Din ve şiddet ilişkisini ortaya koyarken dini amaçlı şiddet eylemlerini sadece teolojik temellendirmelerle değil, çeşitli sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel etkenleri de işe katarak ele almak yerinde olacaktır.⁷

Küreselleşme uluslar arasındaki ilmi, kültürel, siyasi ve ticari alışverişi kolaylaştırırken aynı kolaylıktan dini iletişimde de istifade edip küresel barışı sağlamak yerine, mevcut anlaşmazlıkların ve çatışmaların -tarihte olduğu gibi- bugün de din kaynaklı gösterilmesi tümüyle seküler anlayışın olumsuz çabalarının bir neticesidir. Oysa bugünkü modern dünyada küreselleşme, serbest pazar ve uluslar arası ticaretin etkisiyle uluslar nasıl ki birbirine yaklaşmakta ve barışçı bir ortam oluşmakta ise aynı şekilde din de kendi içinde barındırdığı diyalog dinamiği ile bu barışa katkı sağlamaktadır.⁸

Din toplumsal barışı sağlayacak çok sayıda hüküm ve delil ortaya koyarken, teokratik yönetimlerde dahi inanan insanlar bu hükümleri uygulamakta aciz kalmakta ya da dinin barış söyleminden yararlanmayan yöneticilerin altında şiddete maruz kalmaktadırlar. Dolayısıyla din ve dindar insanlar siyasi ve ideolojik çıkarların gölgesinde şiddetin kaynağı olarak etiketlenmektedir. Bugün inanan insanların barış ve hoşgörü içerisinde yaşamaları, onlara dini özgürlük tanınmasıyla mümkündür. Bu da iki şekilde sağlanabilir. Birincisi devletlerin din kaynaklı sorunları çözerken inanan insanlara dokunmaması, ikincisi ise insanların dinini rahatça yaşayabilecekleri bir ortam hazırlayarak, inandığı dinin öğretileriyle barışı sağlamalarına imkan verilmesidir.⁹ Din, barış söylemi ve iddiasından öteye gidip, inananlar tarafından uygulanmaya ve yaşanmaya başladığında barışı tesis etme işlevini yerine getirmiş olacaktır. Dolayısıyla dini özgürlük barışın inşasında kilit bir noktada durmaktadır. Din ve vicdan hürriyeti, insanın doğuştan getirdiği din duygusunun yanı sıra sosyal bir varlık olmasının gerektirdiği bir değerdir. Aynı toplum içerisinde farklı dinlerin yada aynı din içerisindeki farklı mezheplerin bir arada yaşama imkanı ancak dini özgürlükle sağlanabilmektedir.¹⁰

Toplumsal ve küresel barışın inşasında, din adamları ve din görevlilerinin olduğu kadar eğitim dünyasının da rolü büyüktür. Nitekim din, duygu olarak insanın yaratılışında var olsa da, bilgi ve davranış boyutu eğitimle kazandırılmaktadır. Bugün din ve barışın karşıt iki unsur olarak gösterilmesi, ötekine karşı savunmacı ve saldırmacı tutum içerisindeki dini liderlerin ya da din eğitimcilerinin sebep olduğu bir durumdur.

⁷ Kirman, "Barışa Giden Yolda Dinlerin Rolü: Sosyolojik Bir Analiz", 429-430

⁸ Malik ve Kayadibi, "Religion and Global Peace: The Instrumentality of Religion", 165-166.

⁹ Malik ve Kayadibi, "Religion and Global Peace: The Instrumentality of Religion", 165-166.

¹⁰ Köse, Saffet, "Din Özgürlüğünün Sağlanmasının Barışa Katkısı", 2005 Yılı Kutlu Doğum:Dinin Dünya Barışına Katkısı Sempozyumu, 2006, s.269.

Gerek homojen toplumlarda gerek çok kültürlü toplumlarda din ve barış ilişkisi erken yaşlardan itibaren eğitime dahil edilmelidir. İnsanların kendisiyle aynı ya da benzer olmayana karşı geliştirdiği olumlu ve olumsuz tutum aldığı eğitimin bir ürünüdür. Bu sebeple farklılığa karşı duyarlı bireyler yetiştirmek barışın tesisinde büyük önem arz etmektedir. İnsanlar çoğulculuk ve farklılığı anlaşılmazlık ya da şiddet sebebi olarak görmek yerine, bu farklılıkları kıyaslayarak hakikate ulaşma yoluna giderlerse birbirlerini tanımaya ve anlamaya başlayacak, hatta gerektiğinde birbirlerini uyarak barış içerisinde yaşayabileceklerdir.¹¹

Topluma ve insan haklarına saygılı, bireysel farklılıklara duyarlı, barış kültürüne sahip bireyler yetiştirmek ancak doğru verilmiş barış eğitimiyle mümkündür. Fakat literatürde sıkça karşılaştığımız bu kavram, ülkemizde ne yazık ki eğitim programları ve uygulamalarında gerektiği kadar yer almamaktadır. Yapılan bir araştırmaya göre, *ilkokul ve ortaokullarda uygulanan derslerin öğretim program tasarımlarının kazanımları UNESCO tarafından belirlenen barış eğitimi ilkeleri açısından incelenmiş, "diğerlerine yönelik hak ve sorumluluk bilinci" ilkesiyle ilgili Sosyal Bilgiler, Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programlarında kazanım bulunmakla birlikte yeterli sayı ve nitelikte kazanım olmadığı, "Sorunların çözümüne katılım" ilkesiyle ilgili sadece Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi dersi öğretim programında kazanıma yer verildiği, diğer derslerin programlarında ve ilkokul düzeyinde bu ilke ile ilgili kazanım bulunmadığı* belirlenmiştir.¹²

Ülkemizde, barış konusunda çeşitli dini araştırmalar yürütülmüştür. Yukarıda bahsedilen araştırma, ülkemizde barış eğitiminin din eğitimi içerisinde daha fazla yer bulması gereğinin sadece bir örneğidir. Ancak din eğitimi program ve uygulamalarında yer alması için öncelikle konunun bilim dünyasında kapsamlı şekilde ele alınması gerekmektedir. Yaptığımız çalışmanın, alana ilgi duyan yeni veya deneyimli araştırmacıların var olan çalışmalar hakkında bütüncül bir bakış açısına sahip olmalarını destekleme açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Araştırmamızın, bu konuda yeni yapılacak çalışmalara ışık tutması, alandaki ihtiyacın görülmesi ve boşluğun fark edilmesine katkı sağlaması beklenmektedir.

Bu çalışmanın, aynı zamanda, barış konusunda yapılan dini araştırmaları kapsamlı bir şekilde analiz eden ulusal düzeydeki ilk araştırma olması bakımından kuramsal düzeyde literatüre önemli bir katkı sağlaması beklenmektedir.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de yapılan barış konulu dini araştırmaların içerik analizini yapmak, bu yolla çalışmaların eğilimini belirlemektir.

¹¹ Gündüz, "Kültürlerarası Barış ve Birarada Yaşamın Teolojik Temelleri", s. 28.

¹² Önal, Gökhan, ve Zeki Arsal. "İlkokul ve Ortaokul Öğretim Programlarında Barış Eğitimi." *Abant İzzet Bay-sal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15, 2015, s. 186-187.

YÖNTEM

Araştırmada yöntem olarak içerik analizi yaklaşımı benimsenmiştir. Genel olarak içerik analizi, herhangi bir nitel veriyi indirgeme ve büyük miktardaki nitel veriyi anlamlı hale getirme çabasını ifade eder, temel tutarlılıkları ve anlamları tanımlamaya çalışır.¹³ İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenlemek ve yorumlamaktır.¹⁴

ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) Ulusal Tez Merkezinde indekslenen 4 yüksek lisans, 1 doktora tezi ile İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) İlahiyat Makaleleri Veri Tabanı ve ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanında indekslenen 3 çeviri, 5'i İngilizce ve 1'i Arapça olarak yazılmış toplam 45 makale ve 6'sı İngilizce olarak sunulmuş toplam 44 bildiri olmak üzere toplam 101 çalışma araştırmamız kapsamında içerik analizine tabi tutulmuştur.

ARAŞTIRMAYA DAHİL EDİLME KRİTERLERİ

Kriter 1. Tezlerin, yayınların ya da sunumların Türkiye'de yapılmış olması,

Kriter 2. Çalışmaların Türkçe, İngilizce veya Arapça olarak kaleme alınmış olması,

Kriter 3. İSAM İlahiyat Makaleler Veri Tabanı ile ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanında pdf veya word olarak indirilebilir olması,

Kriter 4. YÖK Ulusal Tez Veri Tabanında yayınlanma izni bulunması ve pdf olarak erişilebilir olması,

Kriter 5. Çalışmanın, bir dini araştırma niteliğine sahip olması, bu anlamda dini bir bağlama sahip olması.

Çalışmaya dahil edilme konusunda herhangi bir yıl sınırlandırması yapılmamıştır.

VERİLERİN TOPLANMASI

İçerik analizine tabi tutulmak üzere Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) Ulusal Tez Merkezinde indekslenen yüksek lisans ve doktora tezleri ile İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) İlahiyat Makaleleri Veri Tabanı ve ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanında indekslenen barış konulu dini araştırmalar (özgün makale, bildiri, çeviri) 2016 yılı Ocak ayı içerisinde taranmıştır. Bu yayınların tespit edilmesinde başlık kısmında

¹³ Patton, Michael Quinn, *Qualitative Research and Evaluation Methods*, Sage Publications, London 2002, s. 453.

¹⁴ Yıldırım, Ali, ve Şimşek, Hasan, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2013, s. 259.

Türkçe olarak “barış” ve “birlikte yaşama”, İngilizce olarak “peace” ve “coexistence” kelimeleri ayrı ayrı taratılmış, sonuç olarak görüntülenen çalışmalar dini bir bağlama sahip olmasına göre çalışmaya dahil edilmiştir. Söz konusu veri tabanlarının taranması ile elde edilen çalışmaların araştırmaya dahil edilme kriterlerine uygunluğu iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı değerlendirilmiş, bu değerlendirme sonucunda kriterlere uygunluğu hakkında farklı karar verilen çalışmalar tekrar kontrol edilerek çalışma kapsamına alınıp alınmayacağına, ölçütler temel alınarak birlikte karar verilmiştir. Bu şekilde araştırmanın güvenilirliği ve iç geçerliği sağlanmaya çalışılmıştır. Sunumu yapılan bildirinin makale olarak yayınlandığı durumlarda, sadece makale şeklindeki yayın çalışmamıza dahil edilmiştir.

VERİLERİN ANALİZİ

Verilerin analizinde SPSS paket veri analiz programı ve NVIVO nitel veri analiz programı kullanılmıştır. Oluşturulan "yayın sınıflama formu" ile araştırmalar türü, yöntemi, yayın yılı, yayın dili, yazar sayısı, yayınlandığı dergi ya da sunum yapılan yer (kongre, sempozyum vb.), tezlerin yürütüldüğü anabilim dalı ve üniversite gibi çeşitli özellikler bakımından kapsamlı şekilde incelenmiş, elde edilen veriler yüzde ve frekansa dayalı bir şekilde yorumlanarak tablo halinde gösterilmiştir. Araştırmaya dahil edilme konusunda olduğu gibi çalışmaların sınıflanmasında da "yayın sınıflama formu" her iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı doldurulmuş, daha sonra geçerlik ve güvenilirliği sağlamak üzere kodlamaların tutarlılığı kontrol edilmiştir.

BULGULAR

Bu bölümde içerik analizinde belirlenen "tema"lara ilişkin elde edilen veriler tablo halinde sunulmaktadır.

Yayın Türü

Tablo 1, barış konulu dini araştırmaların yayın türlerine göre dağılımını göstermektedir.

Tablo 1. İncelenen Çalışmaların Yayın Türlerine Göre Dağılımı		
Yayın Türü	Frekans (f)	Yüzde (%)
Doktora tezi	1	1.0
Yüksek lisans tezi	4	4.0
Çeviri	3	3.0
Bildiri	48	47.5
Makale	45	44.6
Toplam	101	100.0

Tablo 1’e göre toplam 101 adet çalışmanın 1’i doktora düzeyinde (%1), 4’ü yüksek lisans düzeyinde (%4) tamamlanan tez çalışmaları iken 3’ü çeviri (%3) (1’i kongrede bildiri olarak sunulmuş, 2’si dergide yayımlanmış), 48’i bildiri (%47.5) ve 45’i

makale (%44.6) olarak gerçekleştirilmiştir. Bu durum, araştırmaların çoğunlukla bilirdi ve makale şeklinde olup yüksek lisans ve doktora düzeyinde tez çalışmasına daha çok sayıda ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Çalışmanın Kaleme Alındığı Dil

Tablo 2, barış konulu dini araştırmaların kaleme alındığı dile göre dağılımını göstermektedir.

Dil	Frekans (f)	Yüzde (%)
Türkçe	88	87.1
İngilizce	12	11.9
Arapça	1	1.0
Toplam	101	100.0

Tablo 2'ye göre yapılan çalışmaların 88'i Türkçe (%87.1), 12'si İngilizce (%11.9), 1'i de Arapça (%1) olarak kaleme alınmıştır¹⁵. Bulgular, bu alandaki çalışmalara uluslararası düzeyde daha fazla katkıda bulunmak adına daha çok sayıda yabancı dilde çalışma yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Yayın Yılı

Araştırmamız kapsamına giren barış konulu dini araştırmaların ilkinin 1975 yılında yapıldığı tespit edilmiştir. İncelenen 101 çalışmanın 25'i (%24.8) ile en fazla çalışmanın yapıldığı yıl 2014 yılı olmuştur. Bu yayınlardan 18'ini 2014 yılında "Toplumsal Barışa Katkı Açısından Cami ve Din Görevlileri" teması ile düzenlenen V.Ulusal Din Görevlileri Sempozyumu'nda sunulan bildiriler oluşturmaktadır. 19 çalışma (%18.8) ile ikinci sırada en fazla çalışmanın yapıldığı yıl 2007 yılı olmuştur. Bu yayınlardan 13'ünü bu yıl düzenlenen Din ve Dünya Barışı Uluslararası Sempozyumu'nda sunulan bildiriler oluşturmaktadır. Üçüncü sırada en fazla yayının yapıldığı 2005 yılında ise 4 (%3,96) tanesi 2005 Yılı Kutlu Doğum: Dinin Dünya Barışına Katkısı Sempozyumu'nda sunulan bildiriler olmak üzere toplam 6 (%5.94) çalışma yapılmıştır. 2006 ve 2011 yıllarında 5'er çalışma yer alırken, 2008 ve 2009 yıllarında 4'er çalışma yapılmış, diğer yıllarda daha az sayıda barış konulu dini araştırma yapılmıştır.

Yıl	Frekans (f)	Yüzde (%)
1975-1995	6	5.9
1996-2000	8	7.9
2001-2005	15	14.9
2006-2010	33	32.7
2010-2015	39	38.6
Toplam	101	100.0

¹⁵ Çeviri çalışmaları bir diğer yabancı dilden Türkçe'ye çevirildiği için, kaleme alındığı dil Türkçe olarak kabul edilmiştir.

Yapılan araştırma sayısının yıllara göre farklılık göstermesinin temel sebebi barış teması ile düzenlenen sempozyum ve kongreler olduğu görülmektedir. Yıl bazında dalgalı olmakla birlikte 5’er yıllık periyotlar halinde incelediğimizde yapılan araştırma sayısında artış tespit edilmiştir.

Tablo 3.te incelenen çalışmaların 5’er yıllık periyotlar halinde sayıları verilmiştir. Buna göre barış konulu dini araştırmaların sayısında artış olduğu gözlenmektedir.

Araştırmadaki Yazar Sayısı

Tablo 4, incelenen çalışmaların yazar sayısını göstermektedir.

Yazar Sayısı	Frekans (f)	Yüzde (%)
1	97	96
2	4	4
Toplam	101	100.0

Tablo 4’e göre incelenen çalışmaların yazar sayısı 1 ile 2 arasında değişmektedir. Araştırmamız kapsamına giren barış konulu dini araştırmaların 97 tanesi (%96) tek yazarlı iken sadece 4 tanesi (%4) çift yazarlıdır. Bu durum, yapılan çalışmaların literatür taraması şeklindeki kuramsal araştırmalar olmasının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Ayrıca grup çalışmalarının sorumluluk, zaman yönetimi, görev paylaşımı ve koordinasyon gibi konularda araştırmacılara kısıtlama getirmesi bir diğer sebep olabilir.

Araştırma Yöntemi

Tablo 5, barış konulu dini araştırmaların yöntemine göre dağılımını göstermektedir. Araştırmamız kapsamında incelenen çalışmalara bakıldığında, araştırmaların %97’sinde araştırmanın yöntemi hakkında bilgi verilmediği görülmektedir. Araştırmanın yöntemine değinilmeyen bu çalışmalar incelendiğinde literatür (alan yazın) taramasının yapıldığı *kuramsal çalışmalar* olduğu anlaşılmaktadır. Geri kalan yayınlar ise *alan araştırmasının* yapıldığı çalışmalardır.

Yöntem	Frekans (f)	Yüzde (%)
Literatür / alan yazın taraması	98	97.0
Nicel araştırma (Betimsel nitelikli tarama)	1	1.0
Nitel araştırma	1	1.0
Karma yöntem (nitel ve nicel araştırma yaklaşımı birlikte)	1	1.0
Toplam	101	100.0

Tablo 5’e göre 1 tane çalışmada (%1) nicel araştırma yaklaşımı, 1 tane çalışmada (%1) nitel araştırma yaklaşımı, 1 tane çalışmada (%1) ise karma yöntem yaklaşımı benimsenmiştir.

Betimsel nitelikli tarama modelinin kullanıldığı nicel araştırmada veri toplama aracı olarak "etnik barışı değerlendirme envanteri" kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Bulgaristan Türkleri oluşturmaktadır.¹⁶

Nitel araştırma yaklaşımının benimsendiği ikinci çalışmada, araştırma verileri mülakat yoluyla toplanmıştır. Çalışma grubunu Mardin'de yaşayan seydalar oluşturmaktadır.¹⁷

Bir diğer araştırmada ise nitel ve nicel araştırma yaklaşımının birbirini destekler şekilde kullanımının esas alındığı karma yöntem kullanılmıştır. Nicel boyutta "sosyal mesafe ölçeği" kullanılırken, araştırmanın nitel boyutunda veriler mülakat ile elde edilmiştir. Anket sahası, tarihten beri farklı grupların bir arada yaşadığı Kahramanmaraş'ın Göksun ilçesidir.¹⁸

Tezlerin Yürütüldüğü Üniversiteler

Tablo 6, barış konulu dini araştırma olarak incelenen tezlerin üniversitelere göre dağılımını göstermektedir.

Tablo 6. İncelenen Tez Çalışmalarının Yapıldığı Üniversiteye Göre Dağılımı		
Üniversite	Frekans (f)	Yüzde (%)
Ankara Üniversitesi	1	20.0
Bilkent Üniversitesi	1	20.0
Atatürk Üniversitesi	1	20.0
Cumhuriyet Üniversitesi	1	20.0
Süleyman Şah Üniversitesi	1	20.0
Toplam	5	100.0

Tablo 6'ya göre toplam 5 farklı üniversitede konu ile ilgili 5 tezin yürütüldüğü görülmektedir. Bunlardan 3'ü devlet üniversitesi (%60) iken 2'si vakıf üniversitesidir (%40). Türkiye'de 2015-2016 öğretim yılı itibarıyla 109'u devlet üniversitesi (%56.48), 84'ü vakıf üniversitesi (%43.52) olmak üzere toplam 193 üniversite bulunmaktadır.¹⁹ Buna göre yapılan çalışmaların vakıf ve devlet üniversitesi bazında dağılımının toplam üniversite sayısı içerisindeki vakıf ve devlet üniversitesi sayıları ile orantılı olduğunu söylemek mümkündür. Bu üniversitelerin tamamında ilgili bir bölüm bulunmamakla birlikte, 193 üniversiteden sadece 5 tanesinde barış konulu dini araştırma olarak değerlendirdiğimiz lisansüstü tez çalışmasının yürütülmüş olması, bu alanda üniversitemizde konuyla ilgili lisansüstü tez düzeyinde daha fazla sayıda araştırma yapılması gereğini ortaya koymaktadır.

¹⁶ Dalkılıç, Mehmet ve Biçer, Ramazan, "Etnik Barış Bağlamında Bulgaristan Türklerinin Bulgarlarla Sosyal İlişkileri" *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 69, 2014.

¹⁷ Pekasıl, Tahir, "Geleneysel Dini Statülerin Toplumsal Uzlaşya Katkı İmkanları: Mardin Örneğinde Seydalar" *V. Ulusal Din Görevlileri Sempozyumu*. Mardin, 2014.

¹⁸ Karşlı, Bahset, *Din ve Sosyal Bütünleşme: Farklılık ve Birlikte Yaşama (Göksun Örneği)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2012.

¹⁹ <http://www.yok.gov.tr/web/guest/universitemiz>, Erişim tarihi: 20.04.2016.

Tezlerin Yürütüldüğü Anabilim Dalları

Tablo 7, tez türünde yapılan barış konulu dini araştırmaların yürütüldüğü anabilim dallarının dağılımını sunmaktadır.

Anabilim Dalı	Frekans (f)	Yüzde (%)
Uluslararası ilişkiler	1	20.0
Tarih	1	20.0
Felsefe ve din bilimleri	1	20.0
Kamu yönetimi	1	20.0
Kültürel çalışmalar	1	20.0
Toplam	5	100.0

Tablo 7’ye göre uluslararası ilişkiler, tarih, felsefe ve din bilimleri, kamu yönetimi ve kültürel çalışmalar anabilim dalları olmak üzere toplam 5 farklı anabilim dalında konuyla ilgili tez yürütülmüştür. Bu bulgulardan hareketle, barış konusunun farklı anabilim dallarına bakan yönlerinin olması sebebiyle yapılan tez çalışmalarının yürütüldüğü anabilim dallarında da farklılık ortaya çıktığını ifade edebiliriz.

Makalelerin Yayımlandığı Dergiler

Tablo 8, barış konulu dini araştırma olarak çalışmamız kapsamına giren makale türündeki araştırmaların yayımlandığı dergilere göre dağılımını göstermektedir.

Dergi	Frekans (f)	Yüzde (%)
Akademik Araştırmalar Dergisi	1	2.27
Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi	1	2.27
Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi	1	2.27
Birey ve Toplum	1	2.27
CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi	1	2.27
Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi	1	2.27
Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi	1	2.27
Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi	1	2.27
Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi	2	4.55
Dini Araştırmalar Dergisi	3	6.82
Diyanet Dergisi	3	6.82
Diyanet İlmî Dergi	2	4.55
Doğuda ve Batıda İnsan Hakları	2	4.55
Ekev Akademi Dergisi	3	6.82
Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi	2	4.55
Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi	1	2.27
Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi	1	2.27
Hikmet Yurdu Düşünce Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi	1	2.27
İnanç Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi	1	2.27
International Journal of Science Culture and Sport	1	2.27
İslam Araştırmaları Dergisi	1	2.27

Tablo 8. İncelenen Çalışmaların Yayımlandığı Dergiye Göre Dağılımı		
Dergi	Frekans (f)	Yüzde (%)
İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi	2	4.55
İslami İlimler Dergisi	1	2.27
İslami Sosyal Bilimler Dergisi	2	4.55
İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi	3	6.82
Milel ve Nihal	1	2.27
Muş Alpaslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi	1	2.27
Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi	1	2.27
Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi	1	2.27
Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi	1	2.27
Toplam	44	100.0

Tablo 8 incelendiğinde, her bir dergide konuyla ilgili 1 ile 3 arasında makalenin yayımlandığı görülme olup toplam 30 farklı dergide konuyla ilgili makale yayınlanmıştır.

Bildirilerin Sunulduğu Kongre ve Sempozyumlar

Bildiri ve tebliğ olarak kongre ve sempozyum gibi çeşitli akademik toplantılarda sunumu yapılan çalışmaların sunumun yapıldığı yere göre dağılımı Tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9. İncelenen Çalışmaların Sunumunun Yapıldığı Yere Göre Dağılımı		
Kongre / Sempozyum / İlimi Toplantı	Frekans (f)	Yüzde (%)
2005 Yılı Kutlu Doğum: Dinin Dünya Barışına Katkısı Sempozyumu	4	7.69
9. Milli Mevlana Kongresi	1	1.92
Din ve Dünya Barışı Uluslararası Sempozyum	13	25.00
Gençlik Dönemi ve Eğitimi Tartışmalı İlimi Toplantı	1	1.92
I.Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu	1	1.92
II. Din Şurası	2	3.85
II.Uluslararası Dini Yayınlar Kongresi	1	1.92
International Mevlana Symposium	1	1.92
Medrese ve İlahiyat Kavşağında İslami İlimler Uluslararası Sempozyumu	1	1.92
SDÜ II.Kutlu Doğum Sempozyumu	1	1.92
Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi	2	3.85
Uluslararası Düşünce ve Sanatta Mevlana Sempozyumu	1	1.92
Uluslararası Kurban Sempozyumu	1	1.92
Uluslararası Mevlana ve Mevlevilik Sempozyumu	1	1.92
Uluslararası Türk Dünyasının İslamiyet'e Katkıları Sempozyumu	2	3.85
Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu	1	1.92
V.Ulusal Din Görevlileri Sempozyumu	18	34.62
Toplam	52	100.0

Tablo 9'a göre "Toplumsal Barışa Katkı Açısından Cami ve Din Görevlileri" teması ile gerçekleştirilen V. Ulusal Din Görevlileri Sempozyumu 18 bildiri (%34.62) ile

en fazla sayıda sunumun yapıldığı programdır. Din ve Dünya Barışı Uluslararası Sempozyum’da ise 13 bildiri (%25) sunulmuştur. Toplam 52 bildirinin 31 tanesi (%59.62) barış temasının belirlendiği bu iki sempozyumda sunulmuştur. Bu durum, barış temasının özel olarak belirlendiği sempozyum ve kongrelerin, konuyla ilgili yapılan araştırmaların sayısında artış sağladığını göstermektedir.

Çalışma Başlıklarında Kelime Sıklığı Analizi

Tipik bir veri setinde iki tür analiz biriminden söz edilebilir: Kelimeler ve cümleler. İlk analiz birimi ile ilgili olarak kelime sıklığı analizi, nitel verilerin sayısallaştırılması ve analizinde kullanılan yöntemlerden birisidir.²⁰ Bu kapsamda çalışma başlıklarında kelime sıklığı analizi yapılmıştır.

Tablo 10. İncelenen Çalışmaların Başlıklarında Yapılan Kelime Sıklığı Analizi Sonuçları

Kelime	Sıklık	Yüzde
barış, barışa, barışçı, barışı, barışın, barışına, barışında, sulh, sulhu, sulhlarda, peace, silm	96	12.07
din, dindir, dini, dinin, dinler, dinlerde, dinlerin, dinsel, dinlerarası, religion, religious	47	5.91
toplum, toplumda, toplumlar, toplumsal, sosyal, sosyolojik	29	3.64
dünya, dünyada, küresel, küreselleşme, evrensel, world, global	22	2.76
katkı, katkısı, katkılar, katkıları	18	2.26
yaşam, yaşama, yaşamanın, yaşamaya	10	1.26
savaş, savaşın, war	9	1.13
arası, arasında, arasındaki	8	1.01
görevlisi, görevliliği, görevlisinde, görevlilerinin, görevlilerinden	8	1.01
Mevlana, Mevlânâ'nın, Mevlânâ'da, Mowlana	7	0.88
rolü	7	0.88
kültürü, kültürlerle, kültürlerarası	6	0.75
Müslüman, Müslümanlar, Müslümanların, Muslims	6	0.75
öteki	6	0.75
tesis, tesisi, tesisine, tesisinde	6	0.75
hoşgörü, hoşgörüyü, tolerance	5	0.63
ilişkilerde, ilişkileri	5	0.63
diyalog, diyalogu	5	0.63
etkisi, etkileri, impact	4	0.50
tecrübe, tecrübesi, experience	4	0.50
farklı, farklılık, farklılıklarının, farklılıklarla	4	0.50
Hıristiyan, Hıristiyanlarla, Hıristiyanlık, Hıristiyanlığa	4	0.50
imkanı, imkanına, imkanları	4	0.50
medreseler, medreselerin, medresetü'z zehra	4	0.50
olan, olma, oluşunun	4	0.50
peygamberi, peygamber'in	4	0.50
sevgi, sevginin, love	4	0.50
süreci, sürecinde, süreçte	4	0.50
tarihinde, tarihimizde, tarihsel, history	4	0.50
çalışma, çalışmalar, study, studies	4	0.50

²⁰ Yıldırım ve Şimşek, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, s. 275-276.

Tablo 10'da barış konulu dini araştırmaların başlıklarında yapılan kelime sıklığı analizi sonuçları verilmektedir. Aynı kökten gelen ve aynı anlamı ifade eden kelimeler bir araya getirilerek sonuçlar daha anlamlı hale getirilmeye çalışılmıştır.

Tablo 10 incelendiğinde sırasıyla barış (96 defa), din (47 defa), toplumsal (29 defa), küresel (22 defa) ve katkı (18 defa) kavramları ile aynı köke sahip ya da eş anlamlı kelimelerin en çok kullanılan kavramlar olduğu görülmektedir. Bu durum, yapılan çalışmalarda dinin toplumsal barışa ve evrensel barışa katkısı konularının ağırlıkla işlendiğini ortaya koymaktadır. Başlıklarda en az 4 defa geçen kelimelere tabloda yer verilmiştir.

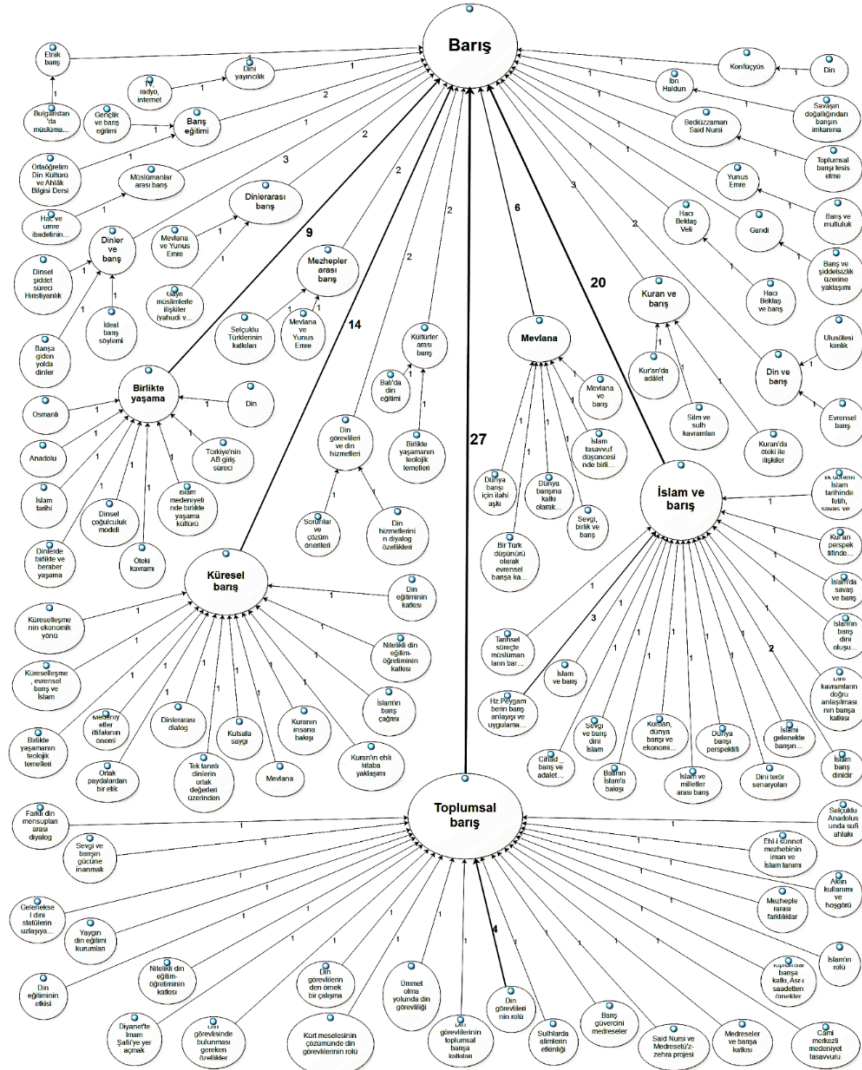

Şekil 1: Çalışma adlarında kelime sıklığı analizi kelime bulutu görünümü

Şekil 1'de ise çalışma başlıklarında en sık geçen 100 kelime yer almaktadır. Daha fazla sıklıkla geçen kelimeler merkezde ve daha büyük karakterlerle yer almıştır.

Çalışılan Konular

Araştırma kapsamında, öncelikle incelenen çalışmaların ele aldığı temel konular tespit edilmiş, daha sonra bu konular ortaya çıkan ana temalar altında toplanmıştır. Şekil 2'de barış konulu çalışmaların incelenmesi sonucu ortaya çıkan temalar görülmektedir.

Şekil 2: Barış konulu dini araştırmaların temalarına ilişkin model

Şekil 2'ye göre toplumsal barış, küresel barış, İslam ve barış ile birlikte yaşama temaları en fazla çalışmayı içinde barındıran temalardır. Ön plana çıkan bu temaları tek tek ele alacak olursak şu tespitleri yapmamız mümkündür:

Toplumsal barış teması altında ele alınan konulara bakıldığında, bu çalışmaların Türkiye'de iç barışın tesisi imkanı üzerinde durduğu görülmektedir. Bu anlamda toplumsal barışa katkı sağlayabilecek unsurlar incelenmiş, bir ideal birlikteliğe ulaşmak

üzere bazı teorik ve tarihi bilgiler, bireysel tecrübelerle birlikte literatürden yararlanılarak tartışılmıştır. Toplumsal barış temasının altında en fazla çalışılan konu, barışın tesis edilmesinde din görevlilerinin rolü konusu olmuştur.

Toplumsal barış konusundan sonra en fazla çalışmanın yer aldığı tema İslam ve barış teması olmuştur. Toplumunun çok büyük bir kesimi²¹ Müslüman olan bir ülke olarak Türkiye’de yapılan bu çalışmalarda İslam dininin barışa bakışı ele alınmış, barışın Kur’ânî temelleri, Hz. Peygamberin barış anlayışı ve uygulamaları ile İslami gelenekte barışın kaynağı gibi konular kimi çalışmalarda olgusal olarak kimi çalışmalarda ise tarihi tecrübe olarak incelenmiştir.

Yüksek sayıda çalışmanın yer aldığı bir diğer tema olan küresel barış teması altında ise dinler arası diyalogdan küreselleşmeye, medeniyetler ittifakı projesinden din eğitiminin küresel barışa katkısına kadar farklı konularda çalışmalar yer almaktadır.

Birlikte yaşama teması altında yer alan çalışmalara baktığımızda, bu çalışmaların daha çok Osmanlı ve Anadolu’daki tecrübe edilmiş birlikte yaşama kültürünü ele aldığı görülmektedir. Türkiye’nin AB’ye giriş sürecinde farklı dinlerin bir arada yaşama imkanı konusunun yanı sıra dinsel çoğulculuk modeli çerçevesinde öteki ile birlikte yaşama konusunda yapılan çalışmalar da mevcuttur. Bu tema altında yer alan çalışmalar genellikle tecrübe edilmiş bir olgu olarak barışı söz konusu ederken, toplumsal barış temasındaki çalışmalarda daha çok teorik bir tartışmanın yapıldığı ve bir ülke içerisinde imkan olarak barışın tesisi konusunun işlendiği gözlenmektedir. Aynı şekilde küresel barış temasındaki çalışmalar da genel olarak tecrübe edilmiş değil, küresel ölçekte barışın imkanı anlamında konuyu ele alan ve gelecek perspektifi sunan çalışmalar olarak değerlendirilebilir.

Mevlana, Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre, Gandhi ve Konfüçyüs gibi şahsiyetlerin barış perspektifi ile ilgili çalışmalar da yürütülmüş bunlar içerisinde en fazla çalışılan Mevlana olmuştur.

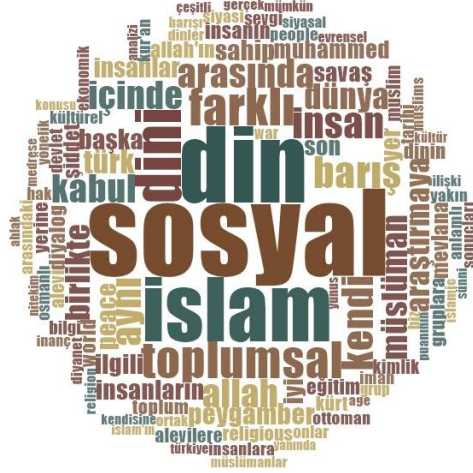
Ayrıca dinler arası barış, Müslümanlar arası barış, mezhepler arası barış, kültürler arası barış, etnik barış, barış eğitimi ve dini yayıncılık temaları yanı sıra dinler ve barış ile Kur’an ve barış temaları, araştırmamız kapsamında ortaya çıkan diğer temalar olmuştur.

Çalışmaların İçeriğinde Kelime Sıklığı Analizi

Araştırmamız kapsamında incelenen tez, makale ve bildirilerden oluşan toplam 2476 sayfa metin NVIVO nitel veri analiz programı yardımıyla kelime sıklığı analizine tabi tutulmuştur. Analiz sonuçlarından edat ve bağlaç gibi kelimeler çıkarılmış, daha

²¹ Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye İstatistik Kurumu tarafından, yurt genelinde 21.632 kişinin katılımıyla gerçekleştirilen “Türkiye’de Dini Hayat Araştırması (2014)” sonuçlarına göre katılımcıların %99,2’si kendisini Müslüman olarak ifade etmektedir.

ziyade içerik konusunda fikir verecek kelimelere yer verilmiştir. Şekil 3'te incelemeye alınan çalışmaların içeriğinde yapılan kelime sıklığı analizi sonucu ortaya çıkan kelime bulutu verilmiştir. Şekilde, en fazla tekrar eden 100 kelime yer almaktadır. Ayrıca en fazla tekrar eden kelimeler merkezde ve daha büyük karakterlerle yer almaktadır.

Şekil 3: Çalışmaların içeriğinde kelime sıklığı analizi kelime bulutu görünümü

Şekil 3 incelendiğinde çalışılan bağlamlara dair fikir verecek kelimeler görülmektedir. Etnik anlamda Kürt ve Türk kelimeleri, mezhepsel anlamda Alevi ve sünni kelimeleri göze çarpmaktadır. Buradan hareketle bu farklılıkların barışın tesisinde üzerinde durulan konular olduğu söylenebilir. Tarih, kültür, kimlik, ahlak, inanç, ekonomi, siyaset, eğitim, diyalog, sevgi ve iman barışın tesis edilmesinde belirleyici rol oynayan kavramlar iken şiddet ve savaş gibi kavramlar barışın tesisinde engel ya da barışın tesis edilememesinin sonucu olarak gündeme gelen negatif kavramlardır. Osmanlı toplumu birlikte yaşamının güzel bir örneği olarak ele alınırken, günümüz Türkiye'sinde barışın tesis edilmesinde Diyanet kurumuna ve personeline de çeşitli rollerin biçildiği görülmektedir. Ayrıca medreseler barışa katkısı olan ya da katkı potansiyeline sahip kurumlar olarak değerlendirilmektedir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

1. Araştırmamız kriterlerine göre, Türkiye'de 1975 ve 2015 yılları arasında 4'ü yüksek lisans ve 1'i doktora olmak üzere 5 tez çalışması²², 3 çeviri, 45 makale ve 44 bildiri şeklinde toplam 101 barış konulu dini araştırma yapıldığı tespit edilmiştir.

²² YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde, toplam 7 adet tez çalışması tespit edilmiştir. 1 yüksek lisans ve 1 doktora tezi erişim izni olmadığı için incelemeye dahil edilmemiştir.

2. Çalışmamız kapsamında incelenen araştırmaların 12'si İngilizce, 1'i Arapça, 88'i ise Türkçe olarak kaleme alınmıştır. Bu sonuçlar, uluslararası düzeyde bilimsel çalışmalara daha fazla destek olmak ve bu alanda daha fazla söz sahibi olmak adına yabancı dilde daha fazla sayıda çalışma kaleme alınması ihtiyacını ortaya koymaktadır.

3. Araştırma bulgularına göre özellikle barış temalı olarak düzenlenen sempozyum ve kongreler o yılda yapılan toplam yayın sayısında ciddi artışa sebep olduğu, yıllara göre bakıldığında dalgalı olmakla birlikte, 5'er yıllık periyotlar halinde incelendiğinde barış konulu dini araştırma sayısında ciddi bir artış olduğu gözlenmektedir.

4. İncelenen araştırmaların sadece 4 tanesi çift yazarlı iken geri kalan 97 çalışma tek yazarlı araştırmalardır. Bu durum, yapılan çalışmaların literatür taraması şeklindeki kuramsal araştırmalar olmasının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Ayrıca grup çalışmalarının sorumluluk, zaman yönetimi, görev paylaşımı ve koordinasyon gibi konularda araştırmacılara kısıtlama getirmesinin bir diğer sebep olması mümkündür. Al tarafından yapılan bir çalışmada Social Science Citation Index (SSCI)'deki Türkiye adresli yayınlardaki çok yazarlılığa doğru giden yönelişi daha iyi gösterebilmek amacıyla 28 yıllık zaman dilimi dörder yıllık periyotlara ayrılmıştır. 1990'lı yıllara kadar yayınların yarısından fazlası hep tek yazarlıdır. Yıllar tek tek incelendiğinde de, 1992 yılına kadar Türkiye adresli sosyal bilimler yayınlarında tek yazarlılığın hakim olduğu, 1992 yılından itibaren ise çok yazarlı yayın sayısının hiçbir yıl tek yazarlı yayın sayısının altına düşmediği saptanmıştır.²³ Ancak araştırmamız kapsamında incelediğimiz çalışmalarda bu eğilim gözlenmemiştir. Ortak yazarlık bireylerin farklı bakış açıları ile düşünmesini sağlayabileceği gibi, tek kişinin gözünden kaçabilecek olası hataları en aza indirmede de yardımcı olacaktır. Özellikle araştırma deneyimi fazla olmayan araştırmacıların bu işi yıllardır yapanlarla işbirliği içinde olmaları, gelecekte yapacakları araştırmaların niteliğine katkı sağlayacaktır.

5. Sadece 3 çalışmanın farklı yöntemlerle gerçekleştirilmiş alan araştırması olduğu, geriye kalan 98 çalışmanın yöntemi hakkında bilgi verilmemekle birlikte, incelendiğinde literatür (alan yazın) taraması şeklindeki kuramsal çalışmalar olduğu görülmüştür. Buradan hareketle, konuyla ilgili kuramsal çalışmaların yürütülmesi eğilimi yüksektir denilebilir. Bu bulgular, konumuz bağlamında alan araştırmalarına olan ihtiyacı ortaya koyması bakımından önemlidir. Zira sosyal bilimlerde yapılan çalışmalarda ortaya konan teorik varsayımların uygulamadaki geçerliliklerinin anlaşılabilmesi için yapılacak alan araştırmaları ile desteklenmeleri gerekmektedir.²⁴ Yapılan alan araştırmalarının sonucunda bilimsel ve objektif verilerin elde edilmesi için hem nicel hem de nitel araştırma yaklaşımının kullanılması mümkündür. Her iki

²³ Al, Umut, "Çok Yazarlılığın Bilimsel İletişimdeki Yeri" Prof. Dr. Nilüfer Tuncer'e Armağan (özel sayı), 2005.

²⁴ Karagöz, Yalçın, ve Ekici, Süleyman, "Sosyal Bilimlerde Yapılan Uygulamalı Araştırmalarda Kullanılan İstatistiksel Teknikler ve Kullanılan Ölçekler" C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 5/1, 2004, s. 26.

araştırma yaklaşımının birlikte kullanıldığı karma yöntem yaklaşımının tercih edilmesi daha geçerli ve güvenilir sonuçlar elde edilmesini sağlayacaktır.

“Medreselerin toplumsal barışa katkısı”, “barışa katkısı bağlamında din hizmetinin bazı sorunları ve çözüm önerileri”, “toplumsal barışın sağlanmasında din görevlilerinin rolü”, “sosyal barışı sağlamada dinin ve din adamının rolü” gibi konularda yapılan çalışmaların da literatür taraması şeklinde yürütülen çalışmalar olduğu, bu bağlamda bazı düşüncelerin literatürden temellendirilerek işlendiği gözlenmiştir. Ancak ele aldığı ve tartıştığı konular bakımından bu tür çalışmaların alan araştırması şeklinde gerçekleştirilmesi kaçınılmazdır.

Fikhî sorulara verdikleri cevaplar bağlamında din görevlilerinin toplumsal barışa etkilerinin ele alındığı bir çalışmada şu ifadeler yer almaktadır:

“Halkın dini sorularına verilen cevapların, onların İslami yaşayışlarını etkilediğini, kendi iç dünyalarında, ailevi hayatlarında ve toplum içindeki rollerinde etkili olduğunu, bunlarda huzurlu olup olmamasına ve onlarla barışık olup olmamasına da tesir edeceğini, bunun da toplumsal barışa katkı sağlayacağını veya zarar vereceğini söyleyebiliriz.”

İncelenen bu ve bunun gibi çalışmalarda çoğu kez kişisel tecrübe ve kanaatlerden hareketle yargıda bulunulduğu görülmektedir. Dolayısıyla bunların temellendirilmeye muhtaç ifadeler olduğu söylenebilir. Zira bu tür yargıların ancak uygun bir yöntemin kullanılacağı alan araştırması sonucunda ifade edilmesi mümkündür. Bi-reysel gözlemler ve sınırlı tecrübelerle düşünceleri ortaya koymak yerine sahadan veri toplamak suretiyle alan araştırmalarına yönelmek daha zengin veriler elde etmeye, bilimsel niteliğe haiz sağlıklı değerlendirmeler yapmaya ve öneriler getirmeye imkan verecektir.

6. Çalışılan konulara bakıldığında küresel barış, toplumsal barış, İslam ve barış ile birlikte yaşama şeklinde dört temel temanın var olduğu söylenebilir. Bunun dışında Yunus Emre, Mevlana ve Hacı Bektaş Veli gibi şahsiyetler ve barış teması bir diğer çalışma grubunu oluştururken dinler arası, Müslümanlar arası, mezhepler arası ve kültürler arası barış konularını ele alan çeşitli çalışmalar mevcuttur. Çoğunluğunu toplumsal barış teması altında değerlendirdiğimiz, din görevlilerinin barışı sağlamadaki rolü üzerine de ciddi sayıda çalışma yapılmıştır. Ancak bunların da kuramsal nitelikte araştırmalar olması ciddi bir sınırlılık olarak değerlendirilmektedir.

7. Barış konusunda yapılmış, dini bir bağlamı bulunan ve araştırmamız kriterlerine uyan tez sayısı 5 olarak tespit edilmiştir. Her birisi farklı üniversitede olmak üzere Ankara, Bilkent, Atatürk, Cumhuriyet ve Süleyman Şah Üniversitelerinde gerçekleştirilmiş olan tez çalışmaları, sırasıyla bu üniversitelerin uluslararası ilişkiler, tarih, felsefe ve din bilimleri, kamu yönetimi ve kültürel çalışmalar anabilim dallarında yapılmıştır. 2015-2016 öğretim yılı itibarıyla Türkiye’de toplam 193 devlet ve vakıf üniversitesi bulunduğu düşünüldüğünde konuyla ilgili yapılan tez çalışmalarının sayısı

oldukça düşüktür. Üniversitelerin felsefe ve din bilimleri anabilim dalları başta olmak üzere sosyal bilimler alanında konu hakkında daha fazla çalışma yapılması ihtiyacının söz konusu olduğu söylenebilir. Zira küresel ve toplumsal anlamda barışa bugün dünden daha fazla ihtiyaç vardır. Barışa katkı sağlama bakımından din önemli bir fonksiyon üstlenebilir. Din bu noktada katkı sağlamıyorsa bunun sebepleri nelerdir, onlar araştırılmalıdır. Eğitimsizlik, dinin yanlış yorumlanması, önyargılar, devletlerin yanlış uygulamaları, kötü tecrübeler, sosyal adaletsizlik... vb. sebepler barışın tesis edilmesi önündeki engellerden olabilir.

8. Araştırmamız, Türkiye’de yapılan çalışmaları konu edinmiştir. Uluslararası düzeydeki çalışmalar da analiz edilerek ulusal düzeydeki araştırmaların bulgularıyla kıyaslanabilir. Yabancı dillerde yazılmış tezlerin analizleri yapılarak Türkiye’de yapılmış tezlerin özellikleriyle karşılaştırılabilir.

Kaynakça

- » Al, Umur. “Çok Yazarlılığın Bilimsel İletişimdeki Yeri” *Prof. Dr. Nilüfer Tuncer’e Armağan* (özel sayı), 2005: 31-41.
- » Albayrak, Kadir. “İdeal Barış Söylemi İle Reel Şiddet Eylemi Arasında Dinler.” *Din ve Dünya Barışı Uluslararası Sempozyum*. İstanbul, 2008. 574-601.
- » Dalkılıç, Mehmet, ve Ramazan Biçer. “Etnik Barış Bağlamında Bulgaristan Türklerinin Bulgarlarla Sosyal İlişkileri” *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 69 (2014): 119-151.
- » Gündüz, Şinasi. “Kültürlerarası Barış ve Birarada Yaşamın Teolojik Temelleri” *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14 (2006): 17-28.
- » Kalin, İbrahim. “Islam and Peace: A Preliminary Survey on the Sources of Peace in the Islamic Tradition” *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 11 (2004): 1-37.
- » Karagöz, Yalçın, ve Süleyman Ekici. “Sosyal Bilimlerde Yapılan Uygulamalı Araştırmalarda Kullanılan İstatistiksel Teknikler ve Kullanılan Ölçekler” *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 5/ 1 (2004): 25-43.
- » Karslı, Bahset. *Din ve Sosyal Bütünleşme: Farklılık ve Birlikte Yaşama (Göksun Örneği)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2012.
- » Kirman, Mehmet Ali. “Barışa Giden Yolda Dinlerin Rolü: Sosyolojik Bir Analiz” *Din ve Dünya Barışı Uluslararası Sempozyum*. İstanbul, 2007. 423-439.
- » Köse, Saffet. “Din Özgürlüğünün Sağlanması Barışa Katkısı” *2005 Yılı Kutlu Doğum: Dinin Dünya Barışına Katkısı Sempozyumu*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006. 269-309.
- » Malik, Mohammad Manzoor, ve Saim Kayadibi. “Religion and Global Peace: The Instrumentality of Religion.” *Birey ve Toplum* 1/ 2 (2011): 149-168.
- » Önal, Gökhan, ve Zeki Arsal. “İlkokul ve Ortaokul Öğretim Programlarında Barış Eğitimi” *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15 (2015): 176-191.
- » Patton, Michael Quinn. *Qualitative Research and Evaluation Methods*. London: Sage Publications, 2002.
- » Pekasil, Tahir. “Geleneksel Dini Statülerin Toplumsal Uzlaşya Katkı İmkanları: Mardin Örneğinde Seydalar” *V. Ulusal Din Görevlileri Sempozyumu*. Mardin, 2014. 219-251.
- » Yao, Xinzhong. “Religion, War And Peace - A Confucian Response” *Din ve Dünya Barışı Uluslararası Sempozyum*. İstanbul, 2007. 440-462.
- » Yıldırım, Ali, ve Hasan Şimşek. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013.